

УДК 82.09

Банацька Н.

ЯК У КРАПЛИНІ ВОДИ...**(тематична та ментальна ідентичність польської поезії крізь призму вірша В. Шимборської “Здивування”)**

Невеликий за обсягом, він як краплина води в океані польської поезії. Проте саме у ньому зосередились тематичні й ментальні вектори розвитку літератури Польщі, що ідентифікують її від найдавніших часів і по сьогодні. Пошуки відповідей на запитання, котрі поставлені авторкою, у контексті національного та загальнолюдського, особливо важливі нині, коли багато країн (в тому числі Україна та Польща) прагнуть побудувати нове суспільство, осмислити минуле, сучасне, зазирнути в майбутнє. Якщо визнати, що поети – посланці Бога на землі, виразники його ідей, то результати дешифрування творчого спадку кожного з них складені до купи дадуть картину не людського задуму, а божественного щодо призначення людини взагалі та будь-якого народу, зокрема. Класична літературна спадщина разом із творчим надбанням сьогодення виявляють те краще в духовній скарбниці народів, яке придатне ушляхетнити подальший розвиток людства.

Small in size it's like a sea in the ocean of Poland poetry. But it contains information about the development of the thematical and mental ways in Poland literature from the earliest ages till nowadays.

When many countries, including Ukraine and Poland want to create a new society, to understand the past, the present and to look in the future, answers to the authors' questions in the contest of national and overhumand, are very important in today's life.

If poets are ambassadors of God on the Earth, persons who support his ideas, than the gathered results of the identification poetry treasure of every poet will show us not the picture of the human mind, but the reasons of the human and the human being.

Classical literature treasure together with today's poetry achievements shows us the best things of the human development.

Є у творчому спадку лауреата Нобелівської премії Віслави Шимборської незвичайний за формою та змістом вірш “Здивування”. Ось він:

*Чом в занадто одній особі?
Що тут роблю? В чий подобі?
Чому в будинку, а не в гнізді?
В шкірі – не пір’ї? З обличчям – не листям?
Чому тільки раз в житті особистим?
Про зірці малій? На землі й при воді?
По неприсутності? Саме тепер?
За всі століття? За стільки ер?
За всі могили і небосхили?
До кості й до крові, що повнить жили?
Сама з собою? Чому саме тут?
Чому не там десь, де інша змора?
Не сто літ тому. Але й не вчора?...
Сиджу й дивлюсь у темний кут –
Як дивиться й те, що сидить під столом
Таке гарчливе і зване псом? [1; С. 198].*

Зауважимо, що твір увійшов до збірки польської поезії “Дзвони зимою” у перекладах Павла Павличка. Певна річ, що ця назва – символічна. У народній свідомості поняття “дзвін” асоціюється із церковними службами, найбільшими християнськими святами, зокрема, Воскресіння Господнього – Пасхою. Цей дзвін символізує відродження людської душі. Проте сполучення “дзвони зимою” викликають інші асоціації, передусім пов’язані з історією того чи того народу, в якій бувають “весняні” періоди, тобто етапи підйому, розквіту. Але трапляються “зимові”, несприятливі для розвитку часи. Справжні поети завжди супроводжують свій народ, відтворюючи у поезії радісні та сумні події його життя. Недарма таких поетів називають “дзвонарями”. Варто пригадати у цьому сенсі поетичні рядки російського поета М. Ю. Лермонтова:

*Твой стих, как божий дух, носился над толпой,
И, отзыв мыслей благородных,
Звучал, как колокол, на башне вечерней
Во дни торжеств и бед народных [2; С. 37].*

Лексема “дзвін” є твірною основою багатьох інших слів. Префіксально утворене “передзвін” застосовується на означення поняття “перегук”. Запримітимо, що вірш “Здивування” входить і до другої збірки поезій під назвою “50 польських поетів” [1]. У передмові до цього видання перекладач Дмитро Павличко зауважує, що “польська поезія багата й різноманітна за духом і стилем” [2; С. 1]. Атрибуція щодо “стильового та тематичного розмаїття” цілком справедлива, проте теза щодо “різнобарв’я” духу творчого спадку польської поезії викликає якщо не заперечення, то, принаймні, деякі зауваження, адже будь-яка національна література виявляє риси на рівні духу, котрі ідентифікують її. Вірш “Здивування” дає унікальну можливість довести духовну однорідність польської поезії. Вірогідно, саме ця обставина викликає здивування авторки. Сконструйований у формі запитань (поетеса називає їх питаннями, що “*задані самій собі*”), він, насправді адресований багатьом представникам різних генерацій польської поезії та є своєрідним перегуком-дзвоном між ними. Відтак, ці питання не є риторичними. Аналогічні запитання поставали, напевне, перед будь-яким митцем, або ж просто перед смертною (небайдужою до сенсу свого існування) людиною. У небуття пішли мільйони людей, тисячі обраних з-поміж них, – поетів. Ясна річ, що ніхто не може достеменно знати потенційні відповіді їх на численні запитання. Проте, залишились вірші – свідки подій, що минули, відтворення почуттів їхніх творців. Це до них, мертвих та живих поетів, звертається Віслава Шимборська:

1. “Чом в занадто одній особі?”

Це запитання з-поміж багатьох постає першим, а отже воно найбільш акцентоване. Чого ж, на думку поетеси, “занадто”, іншими словами, “*забагато*” є в людині та в її житті? Письменниця не дає відповіді на це запитання. Проте, в поезії “Ненависть”, в якій авторка закликає всіх до щирості (“не говорім неправди”), несподівано для читача стверджується, що “занадто” в одній особі – ненависті:

*Пориває лиш вона, бо добре знає своє,
Зрозуміла, здібна, дуже працююча.
Чи треба сказати, скільки пісень уклала.
Скільки сторінок історії пронумерувала.
Скільки ж то килимів з людей розпростерла
На скількох палацах, стадіонах... [1; С. 363].*

Розберімося, чому саме такий висновок робить поетеса? Чи то насправді вона вважає, що ненависть заповонила світ? Нагадаємо, що існує не лише буквальне, пряме значення написаного видатними майстрами слова, а опосередковане, асоціативне. З цієї причини тлумачення поетичних текстів, а також відтворюваних в них понять, образів може бути найрізноманітнішим. Передусім це стосується такого універсального почуття як “ненависть”, адже воно є неоднозначним, межовим, перехідним. Недарма стверджують, що дистанція між ненавистю та любов’ю вимірюється “одним кроком”. Ненависть, вбираючи у себе весь спектр почуттів людини, може бути витлумачена і як характеристика стосунків між людьми, а може і як вияв ставлення людини до чогось. “*Ненавиджу*” – означає “не сприймаю”, “*ніддаю осуду*”, “*заперечую..*” А ось відповідь на те, що саме не сприймає людина, може бути різною. У підтексті вірша Шимборської прочитується така відповідь: ненавиджу зло, несправедливість, заздрість... А отже, санкціоную полярне ненависті почуття – любов. Прикінцеві рядки вірша зумовлюють саме такий висновок:

*Вона(ненависть – розрядка наша) має очі снайпера
І сміливо дивиться в майбутнє –
Вона єдина...*

Ризикнемо доповнити цей рядок у такий спосіб: “єдина як та, що поруждує *любов*”. Цей висновок зумовлений також близькістю творчості В. Шимборської до творчості Т. Ружевича, Зб. Герберта, Ч. Мілоша, Ц. Норвіда, породженої почуттями серця та стражданнями розуму, творчості, основною метою котрої було утвердження любові, як основи взаємин між людьми. Саме такої думки тримається Ципріан Норвід:

*Я вірю: головна повинність – пізнавати
Той організм, любов в його життя вливати... [1; С. 127].*

Поет має рацію, зауважуючи, що коли народи у своїх стосунках керуються ненавистю або будь-якими іншими нищими почуттями (їх він називає “*млявим хтінням*”), то “*на них вертається з гори важке каміння*” – кара Божа. Щоб його не сталося, саме поет мусить виконувати особливу місію – “*гоїти рани люті*” в душі

народу, пропагуючи алгоритми добрих взаємин між людьми, нагадуючи, що любов – домінанта життя. У випадку забуття своєї особливої місії, поета доведеться звітуватися не перед людськими суддями, а перед Небесним суддею – Богом:

*Як волю розіпнуть, розполовинять люди
Як замість боротьби повсюди бійка буде,
Як заперечив ти дух поступу в особі,
Історії одній даси право на рух,
Спитається тебе, немов ява на гробі,
Свободи справжній муж: “чом ти калічиш дух?” [1; С. 149].*

Поезія Цепріана Норвіда дає однозначну відповідь на запитання “чого має бути занадто” в особі поета – це почуття відповідальності за примноження у світі любові, доброти. Проте, як не прикро констатувати, найбільш гнаними, принижуваними у суспільстві бувають саме ті, хто обстоює гуманістичні ідеали. Вони, за визначенням Норвіда, завжди “не в хорі”, тобто “не в гурті” тих, хто лицемірить., говорить неправду, запобігає ласки у сильних світу сього. Справжні поети здатні співати, а не підспівувати тим, для котрих критерієм існування є не совість, а власна вигода. Такі особи воліють не пам’ятати во ім’я чого була проллята кров на Хресті. Ті ж, хто усвідомив сутність загибелі Ісуса, вже ніколи не будуть “у хорі”.

*Співайте ж, благовісні!
Я тільки що прийшов.
Мій голос не для пісні:
Я бачив кров!... [1; С. 142].*

Співати “в хорі” чи поза ним – це питання на кшталт шекспірівського “бути чи не бути”. Воно бентежить й болить Норвідові. А тому поет знову порушує його у вірші “Королівство”:

*Воля чи неволя – це питання,
Жити як – із честю чи з ганьбою,
Твій уділ – щось більше! – панування
Над усім на світі й над собою [1; С. 143].*

“Жити із честю” для багатьох польських письменників озна-

чало неухильно дотримуватися принципу служіння народові, поширення гуманістичних ідеалів у світі.

Отже, відповіддю на запитання “чого забагато в особі поета” можуть бути різні варіанти: рис неординарності, елітарності в характері митців; думок про перебіг подій в історії; відчуття трагізму в світі; гіпервідповідальності майстрів слова перед своєю совістю та народом.

2. “Що тут роблю?” – другий рядок вірша В. Шимборської. І це запитання співвідносне із творчістю багатьох польських поетів. Його можна сформулювати ширше: “Що я роблю тут, на землі, щоб збагнути сенс існування людини, мету її у житті, сутність самої людини, її поривань.”

Так, Ян Кохановський (1530-1594), представник польського Відродження, поет з “*когорти невмирущих*”, поет-філософ, новатор, автор “*Тренів*” (“*Плачів*”), драми “Відмова грецьким послам” та інших творів, постійно шукав відповіді на вищевказані запитання. Міркуючи про швидкоплинність людського життя, про духовні первні в ньому поет у вірші “Про людське життя” зауважував:

*Зникає все, про що людина дбає.
Краса, можуть, пошана, гроші, слава –
Все йде в ніщо, немов трава трухлява,
На кпини взявши наші суперечки,
Як мотилів, половлять нас в мішечки [1; С. 14].*

Прочитавши твір, неважко дійти висновку, що для поета такі поняття як “краса, багатство, слава” не мають ніякої ваги. Вірш просякнутий скептицизмом і разом з тим почуттям любові до земної грішної людини. Поет-мислитель не дає готових рецептів як жити, що цінувати, проте цілком зрозуміло: для нього важлива людська душа, про яку кожен із смертних повинен дбати. Ян Кохановський немовби звертається до сучасного читача, спонукаючи замислитися його про сутність людини, небезпеку самовпевненості в ній. Письменникові прикро, що людина є істотою недолугою, нерозумною, котра мислить себе центром Всесвіту, а Всесвіт – своєю власністю, забуваючи про Творця та про своє призначення на землі пізнати Божу правду:

*І каже, що вона подібна до Бога,
Тією схожістю пишається якомога;
Вона сама себе возносить в емпіреї
І думає, що світ був створений для неї,
Що завжди на землі була і буде
(Вірш “Людина-Божя забавка” - [1; С. 16].).*

Людина, сповнена таких думок, дуже швидко пізнає руку Господа, та усвідомить хто, є “хазяїном” світу.

Не оминула також своєю увагою питання “що тут роблю?” ще одна видатна польська письменниця – Марія Конопницька (1842 – 1910). “*Поетеса рідкісного таланту*”, у віршах писала про народне горе, його злидні та безправ’я [9; С. 717] . Вона висловлювала думку щодо призначення людини – шукати стежини у Царство Духу. Глибочінь цих міркувань розкривається у вірші “*Три стежки*”. Твір складається з трьох частин. У першій, реалістично забарвленій, говориться про три стежини, що простяглись від батьківської хати. Одна, за словами поетеси, “веде на ниву”, друга – “до корчми”, а третя “на цвинтар”. У вірші поетеса послуговується метафорами: стежина перша – це шлях до праці, на ній “грають квіти”, “стоїть роса”. Дорога до корчми – це завжди дорога тліну, загибелі. На цьому шляху діти беруть на глум батьків, а самі залишаються “босими”, тобто бідними, нездатними досягти чогось вартого уваги у житті. Третю стежину не омине жоден смертний – це стежина до місця поховання, де “береза біла плаче”. З яким багажем людина дістанеться до третьої стежини, – залежить тільки від неї самої.

Тематичною спрямованістю поезії, своїм життям М. Конопницька доводила, що призначення поетів – бути проводирями людей у Країну Духу, де головними є любов до Бога , людей, батьківщини.

На запитання “що тут роблю?” Францішек Карпінський (1741-1825) відповів би аналогічно. Поет стверджує, що людина подібна до Бога. Але втрата віри призводить її до забуття Господа. З цієї причини “міста обернулись в пустині” [!; С. 29]. Щоб повернути відступників до основ духовності, поет закликає їх до молитви як єдиного засобу зв’язку із Богом:

*Як маєте там благодатні
Сльози, підносьте благання,
Бо тутешні сльози й зітхання
Нінащо не здатні. [1; С. 29].*

Адам Міцкевич (1798-1855) – зірка першої величини польської поезії, також повсякчас шукав дорогу до Бога, намагаючись позбутися гордині, що заповонила його душу. З цієї причини він раз по раз звертався до Господа. Проте це не просто звернення, а скоріше крик душі та серця:

*До тебе сонячні звертаю зіниці.
Руками ловлю тебе за дві правиці.
Волаю голосно: відкрий же таємниці! [1; С. 37].*

Усіма силами поет намагається збагнути істину людську і світову. Зазначимо, що християнська тематика в творчості А. Міцкевича донедавна оминалася у літературознавстві, натомість акцентованою виявлялася патріотична тема у зв'язку із національно-визвольною. “*Ідеї месіанізму*” в творчості письменника називали його “*помилками*”, які він нібито намагався виправити [10; С. 260]. Проте, ми впевнені у тому, що якби постало перед поетом запитання “*що тут роблю?*”, він дав би відповідь, що шукає Бога сам та вчить інших як це робити.

Услід за А. Міцкевичем видатний польський романтик Юліуш Словацький (1809-1849) використовує християнську тематику, щоб відтворити свої патріотичні настрої. Поет підтримує усі народи, котрі виборюють своє право бути вільними. У “Гімні” (“*Богородице, сталося диво*”) він просить Божу Матір благословити усіх борців небайдужих до визволення Польщі:

*О, Маріє!
Пісню вільних від оков
Хай від тебе прийме син... [1; С. 69].*

Постає запитання, якої “*волі*” прагне син польського народу? З огляду на зміст твору поет бажає звільнення свого народу від російського царату. Ця думка простежується на рівні метафор: “*вежі Москви, що здригаються від пісні волі*”, “*двоголовий орел, який тримає у кігтях окупи для багатьох народів*”... Натомість, поет звер-

тається до Богородиці Діви, щоб Вона “*народу вільного спів*” “*занесла перед Божий трон*”. Автор стверджує, що соціальна свобода не є звільненням від Бога, до Котрого повсякчас звертається поет:

*Пошли нам благословення, Пане,
Наші рани тяжкі зціли [1; С. 70].*

В іншому “Гімні” (“Сумно так, Боже!”) [4; С. 90]. Ю. Словацький виражає впевненість, що “*настане світання погоже*”, тобто справи у світі не безнадійні. Але зрушення можуть відбутися лише за умови втручання Бога у людські справи. Проте переважна більшість людей нехтує силою неба та йде “супроти грому”, тобто проти сили Бога. Через це поетові боляче й прикро. Звертання “*сумно так, Боже*”, використане поетом у вірші “Гімн”, цілком виправдане та зрозуміле.

Поняття “божественне” для багатьох польських поетів асоціювалося також із любов’ю до природи. Юліан Тувім пише гімни лісові, визначаючи їх як “*народні*”:

*Родичі милі, зелені!
Люде величний!
З кореням чи у натхненні
Гоне превічний! [1; С. 219].*

Запримітимо, що поет, майстерно використовуючи народнопісенний жанр, ніколи не вдавався до націоналізму чи стилізації.

Усі поети Польщі свідомі були свого унікального призначення, через що в їх творчості спостерігались риси ідентичності, а саме: намагання пізнати сутність людини, розкрити її духовну природу, торувати шляхи до Бога. Цій ідентичності сприяв авторитет Адама Міцкевича, котрий своїх братів-письменників закликав: “Думи зістріємо в спільне багаття і в спільне багаття – дух” [1; С. 34]. Торуючи шляхи в Країну Духу, польські поети порушували теми філософського звучання, причому християнська символіка, мотиви та образи сприяли більш глибокому осмисленню їх.

3. “Чому в будинку, а не в гнізді?”

Це запитання асоціюється із долею майже усіх польських письменників. Значення слів “*будинок*” та “*гніздо*” не обмежується загальноприйнятим тлумаченням “дім”. Це слова полісемантичні,

іноді позитивно конотовані, а іноді – негативно. Так “гніздо” – алегорична, інослівна назва дому. Мало хто з людей народжується та усе своє життя перебуває вдома. Діти покидають свої домівки-гнізда, а доля кожному з них готує різні випробування, дарує неповторні зустрічі, незабутні події. Зб. Герберт у вірші “Струна” з цього приводу пише:

*Птахи залишають
В гніздах свої тіні... [7; С. 67].*

“Гніздо” у ширшому розумінні – батьківщина. Для багатьох польських поетів таким “гніздом” була Польща, яка ставала об’єктом постійного оспівування. Із патріотичною темою безпосередньо пов’язана тема “золотої вольності” (іншими словами, – шляхетської). Проте тяжкі обставини спричинювали довготривалу розлуку; поетів зі своїм “гніздом” – Польщею, прирікаючи митців на повіряння у чужих краях З цієї причини в поезії найуспішніших поетів Польщі: А. Міцкевича, Ч. Мілоша Ц. Норвіда, звучать мотиви самотності, туги, суму... Ці почуття зумовлені були також тим що дуже часто поетів не сприймали саме в їхніх країнах, піддавали осуду, переслідуванням. Недарма Ю.Словацький з болем писав:

*Але від моєї хати
Люди відійшли земні
І взялися проклинати
Моє серце, мої дні... [1; С. 79].*

Віслава Шимборська немовби продовжує цю тему, зауважуючи, що суспільство, в якому живуть поети, – “пуща”. Митці намагаються розчистити суспільні хащі за допомогою “сокири поезії”, але невдячні співвітчизники винищують своїх рятівників:

*Ти поранений? Цей світ – пуща,
Ти рубав, а сокира злюща
Затялась в тебе сама [1; С. 296].*

Доля багатьох польських поетів складалась драматично. Поезія Чеслава Мілоша (нар. 1911) довгий час залишалась за сімома печатками не лише у Радянському Союзі, ай у Польщі. Лише 1979 року повернувся поет до рідного “гнізда”. Під заборонаю в кому-

ністичній Польщі були також твори Ципріана Норвіда, 3б. Герберта, Віслави Шимборської. Поети змушені були шукати інших “гнізд” – тобто місць для свого перебування. Так, Ципріан Норвід довгий час жив в Італії, Німеччині, Бельгії, Англії США. Забутий на батьківщині, він помер далеко від свого “гнізда” -Польщі. Втіхою для поета у часи скрути був “дім” його самотності, де ніхто не зазіхав на його почуття:

*Легко дихати в цім домі, як на полі
Де гамір не зліта думкам навперестріль [; С.129].*

3б. Герберт свої почуття тримав у “гнізді-будинку” свого серця. У вірші “Зрілість він пише саме про це. Рядки, що по-польськи читаються:

*W gniezdzie uplecionym z ciała
Zył ptak
Bit skrzydlame o serse
Nazywalismy go najczesciey: niepokoy
A czasem: milosc –*

Українською перекладаються так :

*В гнізді, що сплетене з тіла
Жив птах
В серце крилами бився
Ми його називали найчастіше: неспокій,
А часом: кохання [7; С. 121].*

“Будинком”, де знаходили перепочинок поети, було також Слово Боже. Так, у вірші “Молитовник” 3б. Герберт дякує Богові за все те, що має [7; С. 505].

Нарешті, слово “гніздо” можна тлумачити і як єдність слов’янських народів. Попри усі відмінності, слов’яни залишались братами по духу та сповідували однакові ідеалами, шануючи поняття “віри, надії, любові” – найбільші християнські чесноти. Відтак прикладів духовної ідентичності слов’ян існує безліч. Отже, на запитання “чому в будинку, а не в гнізді?” могли відповісти усі польські поети, “стосунки” котрих із батьківщиною складались не завжди добре. Через що митці знаходили притулок лише “у гніздах” своїх сердець, які, попри негаразди, віддавали служінню Польщі.

4. **“В чий подобі?” “В шкірі – не пір’ї? З обличчям – не листям”** – ці рядки вірша В.Шимборської є глибоко філософськими. Розкриємо семантику поля цього фрагмента вірша за тріадою “слово образ-ідея”. “Пір’я” пов’язане із птаством, “листя” – з рослинами. Значення цих лексем поєднується асоціативно: і пір’я, і листя легко скубати, обдерти... Це щось таке, чого легко позбутися внаслідок його летючості. Використання цих лексем у поетичних текстах дає можливість створити певний образ або уявити його. Мати пір’я замість шкіри, листя замість обличчя – означає, напевне, здатність людини до швидкої зміни її поглядів. Проте схильних до мімікріювання з-поміж польських поетів було небагато. Переважна більшість їх опікувалася збереженням у собі рис порядності, ніколи не були “забавкою” в руках царів-тиранів. Прикладом свободи духа, шляхетності є Ада Міцкевич, котрий у тяжкі часи російського царату мав сміливість говорити правду, яка полягала у тому, що свою могутність Росія будувала коштом *“крові Литви, сліз України, золота Польщі...”* (вірш “Передмістя столиці”).

Фразу “в шкірі – не пір’ї” можна витлумачити й по-іншому. Поштовхом до переосмислення слугує вірш 36. Герберта “Обранці зірок” [7; С. 17], у якому в алегоричній формі розкривається тема місця та призначення поета в суспільстві. Поет, за визначенням автора, не є “ангелом”, а істотою з плоті та крові, “в шкірі”. Він не має крил, а лише “оперену праву долоню” (підкреслення наше – Н.Б.), за допомогою котрої поет *“злітає на три версти”* від землі, але земля залишає його собі, бо він потрібен тут, серед людей, а не у *“гнізді зірок”*. Зазначимо, що твір Герберта висвітлює по-іншому, ніж вище було з’ясовано, семантику слова “гніздо”. Посісти місце серед зірок означає бути далеким від земних проблем, їх стороннім спостерігачем. Проте там, на небі, є один суддя, здійснювач справедливого вироку – Бог, а Його голосом з-поміж людей є Поет з *“опереною правицею”* – провісник істини.

Вирішення дилеми: хто ж такі є Поети – звичайні люди чи янголи небесні, спонукає біографів якомога глибше занурюватися в обставини їх життя. Але таке прагнення завдає величезної шкоди людям мистецтва. Іноді їх починають обожнювати, уявляючи істотами неземними, справжнісінькими янголами “в пір’ї”, а іноді безпринципними, аморальними особами. І в тому чи іншому випадку

на них очікує доля, що спіткала героя Патріка Зюскінда (роман “Запах...”): “Вони (люди) кинулись на нього, збили з ніг. Кожен хотів доторкнутись до нього, урвати собі бодай шматочок від його, хоч крильце, хоч пір’їнку...Вони позривали з нього одяг, повидирали волосся, здерли шкіру з тіла, обскубали його, вп’яли кігті й зуби в його м’ясо, напавши на нього, мов гієни...” [17; С. 825]. Зрозуміло, що це алегорія, але саме вона, на нашу думку, найвлучніше ілюструє хворобливе зацікавлення деяких фанатів творчості літературних кумирів. В іншому випадку відтворює ставлення численних невдах, заздренників до обдарованих талановитих людей.

Продовжити міркування щодо семантики рядка “*в шкірі – не пір’ї*” уможлиблює наскрізь персоніфікована творчість Марії Павликовської-Ясножевської (1893-1945). Поетеса здатна була відчувати усе, що її оточувало, як живе, сповнене почуттів, бажань, сподівань... Письменниця володіла даром перевтілюватися у будь-яку живу істоту: в журавля, метелика, хробачка..., немовби опинитися в їхній “шкірі”. Вона відчувала подих моря “предвічного”, биття серця дуба-самогубця. Мірилом духовної гідності людей для поетеси було ставлення їх до “*братів наших менших*”. Ще більші вимоги висувала поетеса до обранця свого серця. Щоб бути гідним її духовних запитів, він повинен вміти “приглядатись до хробачка”, слухати, як “кує зозуля”, “дятел б’є дзьобом”, “ходить під лісом косуля”.

Такі запити свідчать, що жінки-поетеси завжди ушляхетнювали польську націю, польську культуру, як і всі майстри слова, котрі зберегли своє “я”, своє людське обличчя.

5. “Чому тільки раз із життям особистим?

При зірці малій? На землі й при воді?”

“Зіркою малою” В. Шимборська називала особисте життя поетів, яке зазвичай не оминають своєю увагою біографи. Проте, не секрет, що багато хто з людей воліє не дозволяти іншим торкатися потаємного світу своєї душі. Мав рацію російський поет В.В.Маяковський, зауважуючи щодо цього: “Я – Поет. Цікавий саме цим. Про те й пишу. Про решту – тільки якщо це відстоялось у слові”[11; С.415]. Справді, в поезії відтворені деякі сторони життя авторів, їхні надії, горіння душі. Так, наприклад, у вірші “Золоті жіночі думки” [2; С.198] М. Павликовська-Ясножевська розкриває

свої найпотаємніші, найкосмічніші мрії щодо людини, котра могла бути удостоєна її кохання. Взірцем для неї був А. Міцкевич. Відтак, обранець поетеси своєю шляхетністю повинен бути подібним саме до нього, мав бути людиною у широкому розумінні значення цього слова. Вона мріяла про любов, яка охопила б увесь світ. Отже, твір відтворює почуття жінки, котра шанує себе і бачить поряд із собою у майбутньому такого чоловіка, який би був гідний її високих духовних поривань.

Зб. Герберт також має досить високі уявлення щодо моральних якостей жінки. Проте кохана поета не володіє рисами, які б духовно задовольнили поета. Через що письменник розчарується у ній. Свої почуття він виражає у вірші “Шовк душі”. Поет сподівався, що знайде в душі коханої “віття”, “птаха”, “дім”, а знайшов “шовкові панчохи”, тобто предмет, який “не дотикає / жодним пальцем мрії” [7; С. 145].

А ось Міцкевич у вірші-присвяті “До М...”, намагаючись відтворити почуття закоханих, вдається до семантико-аксіологічної антитези: сум – радість, сльози – сміх, розпач – віра:

*На кожнім кроці, кожною порою,
Де ми ридали, де зазнали втіх,
Я буду біля тебе і з тобою,
Як слід болінь і радостей моїх [1; С. 35].*

Тож, життя поетів зігривала “зірка мала” особистих захоплень. Проте у житті польських поетів вона не була головною. “Зірка велика”, на ймення. Поезія посідала найважливіше місце в їх долі. Про неї будь-який з них міг би сказати приблизно так, як висловився А. Міцкевич щодо своєї коханої у попередньо процитованому вірші: “я буду біля тебе і з тобою...” Справжній Поет ладен був віддати свою “кров і жили” за справу, якій присвятив життя. Вл.Бронєвський, наприклад, говорить про це у вірші “Поезія”:

*А як пісні слово натхненне
потребують ще й арфи, – бери,
повишарпуй ті жили із мене,
будуть струни прекрасні для гри! [1; С. 250].*

Зазначимо, що славетна Леся Українка послуговувалась у своїй

творчості метафорою – “арфи, що висять на дереві” для вираження пасивності поетів або байдужого ставлення народу до тієї правди, яку виголошували митці слова.

У вірші “Стихії” Вл. Броневський пише:

*А потім за рідне роздоля
Хай кров проливають із жил
Така моя воля -
Задля того співав я й жив [1; С. 254].*

Таким чином, служіння “зірці Поезії”, в якій відтворювалися високі життєві ідеали, потребувало від поетів не частини життя, а усього життя. У цьому сенсі згадується вірш української поетеси Ліни Костенко “Доля”, в якому зазначено, що “за ... поезію треба платити життям...” [22; С. 34].

Служіння “великій зірці Поезії” передбачало зв’язок поетів із сучасністю, минулим та майбутнім. Поети завжди були ланкою сполучення між епохами, своєю творчістю забезпечуючи сув’язь поколінь. Саме про це йдеться у наступній частині вірша В. Шимборської.

*б. “По неприсутності? Саме тепер?
За всі століття? За стільки ер?
За всі могили й небосхили?
До кості й крові, що повнить жили?”*

Тема “рідних могил”, “небосхилів” зінтерпретована у творчому доробку майже усіх польських поетів. Так Вл. Броневський особливо гостро відчував минуле та сучасне. На питання “що там (у минулому – розрядка Н.Б.) лишилось”, поет відповідав:

*...Розбитий дім,
життя звичайне, як сон, як дим,
печальний цвинтар, де мамин гріб, земля,
що ворог її загріб, земля зелена і найдорожча,
благословенна земля Мазовша... [1; С. 254].*

Що ж лишається на сьогодні та на день завтрашній? Все те ж саме, але додається найголовніше: “.. ставити і воювати /за ту могилу, де зморна мати, /за дім розбитий, / за звичні дні, / за рідну землю, повну розпуки...//”

Лексеми “цвинтар”, “могила” сприймаються як у прямому, так і в переносному сенсі. Асоційовані з поняттями “розбитий дім”, “земля, сповнена розпачу”, вони, можливо, означають суспільну кризу. Це відповідає моделі романтичного бачення слов’янами своєї історії, де “сучасність характеризується метафорами занепаду - “могила”, “домовина”, “руїна”, а минуле подається як “золотий вік” [18; С. 61].

Юліан Тувім (вірш “Урок”) по-іншому інтерпретує слово “могила”:

*Вчись по-польськи розмовляти-
То могили біля хати,
Кладовище і могили-
Твій буквар, дитячко миле [1; l.219].*

“Могили” – то є історія польського народу. Вона відтворена у мові – концентраті того, що минуло. Молодь саме через мову долучається до минущини. У такий спосіб, на думку поета, зберігається ідентичність народу та здійснюється медіальна передача духовних цінностей від покоління до покоління.

Зб. Герберт пише про те, як розуміє поняття ідентичності його герой:

*“Якщо він мав почуття глибокого зв’язку,
то власне з каменем” (вірш “Ідентичність” – [1; С. 408]).*

Слово “камінь”, поєднане з іншими словами-поняттями, також витлумачується порізному. Наприклад, “камінь віри”, тобто зв’язок людини та її вірність релігії. “Камінь мови” – як непорушний принцип шанобливого ставлення до основи основ життя людини – мови. А словосполучення “камінь могили” можна тлумачити як відданість людини якимсь певним духовним ідеалам. Проте, має рацію В.Шимборська, котра говорить, що самі по собі слова не мають сенсу, лише Бог наділяє їх певним значенням, а обрані люди – поети вербалізують ці значення:

*Але то тільки наше порівняння,
Видумана постать, уявний її поспіх,
а звістка нелюдська [1; С. 359].*

Поетеса продовжує порушувати питання, котрі змушують замислитися дослідників, шукати асоціативних відповідей.

7. *“Сама з собою? Чом саме тут?
Чому не там десь, де інша змора?
Не сто літ тому. Але й не вчора...”*

Про що йдеться? Можливо, про приреченість поетів на самотність, якою “розплачувалися” вони за свою неподібність до інших. На превеликий жаль, багато хто з митців слова потерпали від нерозуміння, байдужості, заздрості, навіть жорстокості. Від цього страждав Ю. Словацький та багато інших поетів. Світ був таким, що опиратися йому було майже неможливо. Поети чинили по своєму: вони ховали свою душу від світу (як не парадоксально це звучить) в “тишу самотності”. Так зробив, наприклад, “найтрагічніший поет у європейському мистецтві”, “предтеча модернізму” Ципріан Норвід [16; С. 558]:

*Немов стражденний раб, що вирвався з неволі,
Знов чує до життя в погаслім серці хіть,
Так я почав красу мовчання розуміть,
Увільнений з тортур докучливої долі [1; С. 129].*

Самотність – це звичний стан і для творчості Пйотра Целеша:

*Я думав про те, що моя самотність
то така самотність, як місяць або сонце, або поема.
Така самотність, в якій хтось захоче оселитися... [1;
С. 525].*

Зрозуміло, про який будинок говориться: про “будинок духу народного”, котрий намагалися зберегти та передати наступним поколінням усі польські поети.

Відповідь на запитання “чом саме тут?” може бути також різною. Один з варіантів такий: люди не обирають, де їм з’явитися на світ та яку місію здійснювати. Поетична справа – це дар Божий. Поет народжується саме тоді і саме у тій країні, якій він найбільше потрібний. Приречені на самотність, поети рятують людей від самотності, від розриву з часом, нагадуванням їм про вічне – Бога – найсправжніше виявлення Свободи, Добра, Любові. “Є життя за

поезію краще. / Є любов. І звитяжить вона, ”” – пише Вл. Броневський, поезію котрого ми вже частково аналізували. Проте люди забувають про основи життя, і лише слово поета нагадує їм про них:

*Як змиритись мені зі світом
що повільно падає в змрок?
Я проходжу й палаю світлом
непокірних людських думок [1; С. 251].*

Чи не той самий “змрок” у світі бачила В. Шамборська, пишучи:

*8. “Сиджу і дивлюся у темний кут -
дивиться й те, що сидить під столом,
Таке гарчливе і зване псом?”*

Спробуймо розібратися у лабіринті апокаліптичної мови образів цього фрагменту вірша поетеси. “Темний кут” – поняття багатозначне. Погляд письменниці, занурений у нього, сповнений безнадії. Але чому і що називає так авторка? Можливо, “темним кутом” видається їй минуле Польщі, в історії котрої було багато складних, проблемних ситуацій, у тому числі, у взаєминах з Україною. Вірогідно, це сучасний (або майбутній) стан розвитку країни, її стосунки з іншими державами, які поетесі привиджуються не у світлих, а у темних барвах. Зазначимо, що метод психологізму кольорів уперше застосували живописці. Ван Гог “використовував таємну вібрацію кольорів для відтворення дійсності – основи справжнього мистецтва, почуттів людей” [12; С. 304].

Як Можливо, “темним” здавався поетесі розвиток і рух усього людства, яке опинилося на межі духовної катастрофи, адже у світі так багато зла, ненависті, тобто того “гарчливого”, що часто постає між людьми, не об’єднуючи, а роз’єднуючи їх. Як “темну”, могла сприймати поетеса сучасну поезію, в тому числі – польську, що не в усіх її виявах сприяє катарсичним тенденціям в суспільстві, іноді перешкоджає поширенню добра у світі, санкціонує “гарчливе”, “недобре”.

Принагідно нагадаємо, що “гарчливим” поетеса називає те, що “сидить під столом” та зветься “псом”. Пес – тварина, котра супроводжує людину. Образ “пес, що сидить під столом” може бути витлумачений як образ потенційного історика, критика, ко-

трий за умови використання певних методів дослідження може бути “псом-другом” людини, а може стати – недругом. Звісно, такі асоціації здадуться комусь дразливими, парадоксальними та суб’єктивними. Проте ми не претендуємо на імператив тлумачення, пам’ятаючи, що це можливо здійснити лише за умов аналізу віршів в оригіналі, адже *“сама мова продукує та випромінює те особливе, що притаманне літературному творові”* [13; С. 58].

Кожну із запропонованих версій можна було б дослідити нарізно. Ми зосередимо свою увагу на аспекті *“темний кут”* взаємостосунків Польщі та України, не претендуючи на вичерпність розкриття цього питання. А до метафори *“темний кут”* долучимо знак питання.

Отже, відомо, що Україна та Польща пов’язані не лише спільністю кордонів, а й певними історичними періодами, нерідко драматичними. Українська та польська території були об’єднані у Великому Князівстві Литовському (додамо, що лише західні землі були під владою ВКЛ, а східна частина перебувала під владою Росії). У 1939-1945 рр. землі обох держав були окуповані фашистами, і у часи війни були не лише “спотворені”, а й перетворені на концтабори та крематорії. Ці періоди, дійсно, можна назвати “темними” на протигагу сьогоднішнім. У наш час Польща та Україна – незалежні держави, котрі як і сотні років тому, об’єднані спільним кордоном. Проте розвиток цих країн суттєво відрізняється. У Польщі після проведення “шокової терапії” розвиток суспільства та його інститутів вступив у нову фазу. Сьогодні Польща – повноправний член Європейського Союзу. А в українському суспільстві спостерігається досить затяжний період від тоталітарного до демократичного устрою, що супроводжується зламом попередніх установок та утвердженням нових. Кожна з країн проводить досить активну політику щодо державної мови. Українці та поляки – різні в релігійних віруваннях, але подібні у прагненні досягти високого рівня розвитку суспільства в цілому та окремих його громадян.

Зближує ці два народи й те, що багато польських письменників народились та проживали на українській землі, зберігали любов до неї впродовж усього свого життя. Так, Францішек Карпінський народився на Покутті, в селі Голоскові. Ярослав Івашкевич (1894-1984) на Вінниччині. Адам Міцкевич певний час перебував в Оде-

сі. До речі, у Львові, місті інтернаціональному, діють різні етнічні громади, в тому числі – польські. Тут є пам'ятник великому романтику Адаму Міцкевичу. Збігнев Герберт (1924-1988) побачив світ також у цьому місті. Юліуш Словацький народився у волинському українському містечку Кременці. Поет марив Україною, рідні місця привиджувалися йому навіть уві сні. Своїй другій батьківщині він присвятив вірш, який свідчить про його любов до неї:

*Якщо ти будеш у моїй країні,
Де котить Іква хвилі свої сині,
Де гори пнуться у блакить високу,
Де дзвонить місто над сріблом потоку,
Де квітчані конваліями луки
Біжать по схилах до міського бруку,-
Легке повітря, мов цілющу воду,
Тут лив з грудей я рідному народу... [4; С. 121].*

Українська тематика простежується в багатьох творах письменника. Варто згадати його “Українську думу” (1826), поему “Змій”, “Пісню козацької дівчини” (1829) та ін. Гр. Верес, дослідник творчого спадку Ю. Словацького, зауважує стосовно творів поета, в яких висвітлюються українські питання, що в них “поет показує своє всебічне розуміння народної поезії, як протесту проти всякого гніту та насильства. В дусі українських історичних пісень він засуджує зруйнування Запорозької Січі як прояв брутальної колоніальної політики царизму щодо України, прославляє мужню вдачу українського народу.. У знаменитому вірші “Пісня повернення” поет підкреслює, що “*скоріше Дніпро висохне, ніж стане українець рабом...*” [8; С. 37].

Значимо, що патріотично-визвольна тема розкривається у контекстах польської та української літератур. Таких прикладів тематичної та сюжетної ідентичності обох літератур існує багато. Тема зради, наприклад, є головною у творчості Лесі Українки, І. Я. Франка, Адама Міцкевича. Цікавим може бути тематично-художнє порівняння поеми Ю.Словацького “Срібний сон Саломеї” та “Гайдамаків” Т. Шевченка.

Підкреслимо, що особливе місце у творчості польських та українських письменників посідає тема слов'янської єдності. М. Риль-

ський у передмові до творів А. Міцкевича зауважував: “Поета польськи урочисто зовуть *shebet.*, що співзвучне нашому “віщий” і відповідає латинському *chaiex* – пророк, поет... Радісно подумати, що поети – Прешерн, Коллар, Міцкевич, Пушкін, Челаковський, Шевченко вважали себе членами однієї сім’ї [6; С. 15]. Мається на увазі “слов’янської сім’ї””. Палким прибічником слов’янської єдності був Т.Г. Шевченко. У поемі “Єретик” поет, звертаючись до Шафарика, закликав:

*Щоб усі слов’яни стали
Добрими братами [20; С. 212].*

А у передмові до “Гайдамаків”(1841) є такі зауваги: “*А надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми слов’яни. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову, з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слов’янська земля* “. У вірші “Полякам” Т.Г. Шевченка читаємо:

*Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай [20; С. 342].*

М.І. Костомаров, автор “Книги буття українського народу”, аналізував місію України в процесі об’єднання слов’ян: “...вона (Україна) любила і поляків, і москалів як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, вона хотіла, щоб всі жили вкупі... але сього не второпали ні ляхи, ні москалі”; “Лежить в могилі Україна, але не вмерла. Бо голос її, голос, що звав всю слов’янщину на свободу і братерство, розійшовся по світу слов’янському. І одізвався він, той голос України, в Польщі... Не пропаде Польща, бо її збудить Україна, котра не пам’ятуєть зла і любить сестру свою... І голос України обізвався в Московщині...” [21; П.100-105].

Не зайвим буде зауважити, що кожен із слов’янських народів намагався визначити свою роль і місце у слов’янському світі. Якщо українці з притаманною їм толерантністю, шаную до інших народів, підкреслювали свою місію як об’єднувачів слов’янських

народів, то поляки почасти виступали за єдність. Натомість пропагувалася ідея протиставлення Сходу і Заходу. Так, А. Міцкевич називає слов'ян “народами-побратимами”, проте є прихильником вищезазначеної моделі стосунків слов'янських народів (див. вірш “Пам'ятник Петру Великому” – [1; С. 50-51]).

Сучасний дослідник метафоричних моделей слов'янської єдності, відтворюваних у літературі, О. Тараненко зауважує, що питання єднання слов'ян для поляків було передусім “проблемою усвідомлення місця їх не стільки серед слов'янства, скільки в загальному колі європейських народів...В основі цього крила польського романтизму лежала концепція полоцентризму...Польщі при цьому відводилась роль не просто політичного об'єднувача слов'янства (на противагу неслов'янству), а духовного (а потім уже політичного) об'єднувача частини слов'янських народів у боротьбі за свободу (в основному проти Росії) і вихід до західноєвропейської цивілізації. Учений підкреслював, що “у формуванні цієї ідеї польського месіанізму...особлива роль належала А. Міцкевичу..., причому поляки усвідомлювалися – “як культурний аванпост Європи на Сході, а на другому Росія (як в етнічному значенні росіян або східних слов'ян, так і в значенні Російської імперії взагалі або ще ширше в значенні Азії). Це була антитеза двох антагоністичних моделей культури і ширше – цивілізації, в якій месіанським державно-об'єднавчим прагненням Росії протиставлялась культурницько-санаційна місія Польщі” [18; С. 61].

Темою, що об'єднувала усі слов'янські літератури, була та є християнська. У зв'язку із чим поети – слов'яни не оминали своєю увагою мотив гуманного ставлення до гнаних, бідних, гноблених. У О.С. Пушкіна знаходимо:

*И долго буду тем любезен я народу,
Что чувства добрые я лирой пробуждал...
Что в мой жестокий век восславил я свободу
И милость к падшим призывал [10; С. 15].*

У Ципріяна Норвіда є рядки, майже співзвучні з пушкінськими:

*Аж поки не збагнуть якогось дня,
Що милосердя – головне знання... [1; С148].*

Прецікаві паралелі виявляються й у використанні поетичних образів, переважно євангеліївських за своїм походженням. Бог – Отець, Ісус Христос, Божа Матір – постаті, шановані обома народами. Окрім зазначених образів акцентованим є образ “сонця західного” та “світання погожого”, образ “веселки”. Увесь спектр почуттів, шал душі поети передавали за допомогою блиску сонця, що сходить і заходить. Ю. Словацький пише:

*Така заплакать ладен, коли бачу сонце західне.
Знаю, настане світання погоже, –
Сумно так, боже! [4; С. 90].*

А героїня драматичної поеми Лесі Українки “Бояриня” – Оксана, дивлячись на сонце, що заходить, думає про свою багатостраждальну Україну, сумує за нею, шле вітання далекій батьківщині.

Оксана

Ходім...

(Спираючись на руку Степанову, іде до будинку. Не обходячи рундука, спиняється і обертається, дивлячись на західне сонце, що вже зникає за обрієм).

*Добраніч, сонечко! Ідеш на захід...
Ти бачиш Україну – привітай! [5].*

Найкращі українські та польські письменники вірили, що “сонце” щастя, злагоди, відродження зійде над їхніми країнами, що “веселка” Божого благословення сяятиме над ними. “Веселка” – це біблійний символ єднання небесного із земним. Таке тлумачення підтверджує фрагмент із Книги Буття:

*І буде веселка у храмі, і побачу її,
Щоб пам’ятати про вічний заповіт
Між Богом і між кожною живою душею,
’в кожному тілі, що воно на землі... [14; СІМ., 9 і 16].*

Порівняймо: у Ю. Словацького -

*Що між Господом і світом
У майбутнє пролягає,
Цвіт веселчатий палає,
Він повік не буде вбитим [4; СІ24].*

У Лесі Українки:

*Фантазіє, богине легкокрила,
Ти світ злотистих мрій для нас відкрила,
І землю з ним веселкою з 'єднала,
Ти світове з 'єднала з таємничим [15; С. 18].*

Зазначимо, що увесь арсенал художніх образів, який використовується письменницею в ранній поезії, крім метафоричного (поетичного), несе в собі християнсько-символічне значення та у пізніші періоди її творчості трансформується в енергетично сконденсовані словесні формули, котрі безпосередньо торкаються людських сердець. Так, образ “веселки” асоціюється з образом Ісуса Христа – сина Божого, котрий “озвучить” голос Отця, стане посередником між небом і землею. Це посередництво виявилось в тому, що усі народи одержали від Бога однакове спрямування мислення, що є основою менталітету (лат. *mentalis, mens, mentis* – “напрямок”, спрямування інтелекту), який ідентифікує їх у людство. Має рацію український філософ Памфіл Юркевич, говорячи: “Закон для душевної діяльності не формується лише силою розуму як його витвір, а дається людині як готовий, незмінний, Богом установлений порядок морально-духовного життя людини і людства. Цей закон покладається на серце – найглибше сховище людського духу” [19; С. 69].

Найпершими виразниками ментальних споконвічних настанов є Матері та Поети. Саме вони зберігають у своїх серцях той загальнолюдський ідентифікаційний код, не замулений впливом політичних, економічних, етнічних, релігійних негараздів, які мають місце в суспільстві. Через що Матері-слов'янки (чи то в Україні, чи то у Сербії, Хорватії, Росії, Польщі) однаково напучують своїх дітей. Так, наприклад, як це робить мати у вірші Ю. Словацького, звертаючись до сина:

*Тоді хоч думкою вертайсь на батьківщину,
Згадай свою рідню, хатину ...
Згадай той дім, де ти провів літа дитячі,
Здоровий будь! Тяжка, тяжка життя дорога,
Иди! Візьми собі на добру поміч Бога... [1; С. 67].*

Отже, Бог, батьківщина, родина, честь – найголовніші поняття

в ієрархії духовних цінностей слов’ян. З тим і йдуть діти слов’янських матерів по світу. І якщо збережуть даний їм безцінний дар, то усі кордони відкривуться перед ними.

Герой вірша Пйотра Целеша “На кордоні” на запитання митника про те, що він везе, відповідає, що “бабусю – живу ікону”, котра додає йому снаги своєю піснею, “хату горбату”, щоб пам’ятати й твердо ходити по землі, “хліб чорний” та “дві обручки”. Ось, власне, й усі головні цінності людини. Що ж на це може відповісти митник як не тихе: “Проходь далі” [1; С. 525].

Отже, метафора “темний кут” лише частково може бути застосована на визначення характеру соціальних взаємин між Польщею та Україною. Щодо культурологічних зв’язків двох країн, то вона взагалі недоцільна, бо (сподіваюсь на розуміння такої аналогії) “найгарчливіші” політологи чи то літературні аналітики виявлятимуть багато точок дотику в історичному, ментальному, літературному аспектах розвитку польського та українського народів.

А ось порівняння розвитку сучасної поезії із “темним кутом” має всі підстави, адже митці сьогодення намагаються якщо не уникнути, то, принаймні, завуалювати у своїй творчості теми громадянського змісту: патріотичну, боротьби за утвердження національних та гуманістичних ідеалів, хоч саме така література виражає найкращі національні риси народу. На превеликий жаль, соціально зорієнтовані теми називають “традиційними”, що “тягнуть поетів у сферу “банального” [1; С. 642]. Щоб уникнути так званої “банальності”, традиційності, сучасні поети, що називається, “перевершують” самих себе у пошуках “нової” тематики, засобів художньої образності (рим, метафор, епітетів). Прикро, але у цих спробах віднайти нове, поети зраджують свою духовну батьківщину” [17; С. 643]. Аналіз сучасної польської поезії доводить, що іноді цей шлях асоціюється, наприклад, із ганебним вживанням ненормативної лексики, що, напевне, й близько не сполучається із тими процесами, котрі визначають як “боротьба за відродження мови”. Такий шлях “в нікуди” закінчується “темним кутом”. А лексичні “знахідки” новаторів залишають враження до огиди знайомого, аж надто “традиційного”, що побутує у житті людей та зводить нанівець їх високе призначення.

Сучасні постмодерні поети, немов ангажовані бути носіями, а

відтак, розповсюджувачами рис споглядальності, байдужості до тих питань, нехтування котрих завжди призводило суспільство до занепаду, руйни, смерті, передусім, духовної. Деякі поети, немовби увіходять до когорти сучасних модних митців. Проте самі вони відчувають неприродність, неетичність такої “осучасненості”, а тому порівнюють себе...із “гамбургерами”, з яких “стирчить салата”, “віткає гірчиця”. Але найжахливіше те, що такий “поет-гамбургер” смертельно подібний до інших “гамбургерів” (вірш М. Светліцького “MC'DONALDS”). Це поети-”одноденки”, митці, котрі усвідомлюють свою далекість від народу. Через що вони самі про себе говорять: “Я – не народ” [2; С. 543].

Апокаліптичні ноти вчуваються й у вірші “Листопад, майже кінець світу” того ж автора. Твір відтворює сучасне ставлення поета до дійсності. Письменник говорить, що він “сховався в кав'ярні, / сів спиною до світла” [1; С. 542]. “Сісти спиною” до чогось означає щось не приймати, бути з чимось не згідним. Сучасна поезія є поезією заперечення традиційного. Тож, поети експериментують, шукають оригінальних шляхів у поезиці. Багатьом це вдається, але чомусь не вдається додати людині впевненості у своїх силах, позбавити її від самотності, відчуженості, ностальгії за минулим. Заперечення “світла” тем громадянського значення, що визначаються як “банальні”, ні до чого доброго не призводить. Поет не може стояти осторонь сучасності, не виявляти чіткої ідейної позиції.

Можливо, В. Шимборська, дивлячись в “темний кут” сучасної поезії, сумує за часами, коли поети були дзвонарями, справжніми провідниками народу, його натхненниками, цілителями людських душ, а не множили своєю творчістю духовних хвороб людини, її самотності, безнадії, відчаю. У цьому сенсі дозволимо собі ще раз процитувати Ципріана Норвіда, котрий нагадував “братам по ремеслу” про їх особливу відповідальність перед людьми та Богом:

*Спитається тебе,
Немов ява на гробі,
Свободи славний муж:
“Чом ти калічиш дух?” [1; С. 149].*

Отже, вірш В.Шимборської “Здивування”, дійсно, викликає (даруйте за свідому тавтологію) подив. Невеликий за обсягом, він, як

краплина води в океані польської поезії. Проте, саме у ньому зосередились тематичні й ментальні вектори розвитку літератури Польщі, що ідентифікують її від найдавніших часів і по сьогодні. Пошуки відповідей на запитання, котрі поставлені авторкою, у контексті національного та загальнолюдського, особливо важливі нині, коли багато країн (в тому числі Україна та Польща) прагнуть побудувати нове суспільство, осмислити минуле, сучасне, зазирнути у майбутнє. Якщо визнати, що поети – посланці Бога на землі, виразники його ідей, то результати дешифрування творчого спадку кожного з них складені до купи, дадуть картину не людського задуму, а божественного щодо призначення людини взагалі та будь-якого народу, зокрема. Класична літературна спадщина разом із творчим надбанням сьогодення виявляють те краще в духовній скарбниці народів, яке придатне ушляхетнити подальший розвиток людства. Вірш “Здивування” В.Шимборської доводить, що одиничне завжди підпорядковується загальному, а загальне є наявним в одиничному.

Література

1. 50 польських поетів: Антологія польської поезії / Пер., та довід. Про авт. Д. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 583 с. (Усі цитування в статті здійснюватимуться за цим виданням).
2. Лермонтов М. Ю. Стихотворения. Поэмы. – М.: Изд-во Худож. литературы, 1969. – 335 с.
3. Прокаєв Ф. І., Кучинський Б. В. Зарубіжна література. – К., 1994. – 400 с.
4. Словацький Ю. Вибрані твори. – В 2-х томах. – Т.І. – Пер. з польської за ред. М. Рильського. – К.: Державне вид-во художньої літератури. – 1959. – 444 с.
5. Українка Леся. Зібрані твори: у 8-ми томах. – К.: “Книгоспілка”, 1927. – Т. 1.
6. Рильський М. Адам Міцкевич і його “Пан Тадеуш” // передм. – Адам Міцкевич “Пан Тадеуш або останній поїзд на Литві”. – К.: “Дніпро”, 1989. – 344 с.
7. Герберт Збігнев. Вибрані поезії. – Львів: “Каменярь”, 2001. – 566 с.
8. Верес Г. Юліуш Словацький. (Літ.-крит. нарис): передм. // Словацький Ю. Вибрані твори. – в 2-х томах. – Т. І. – К.: Держ. в-цтво художньої літератури. – 1959. – 444 с.

9. Гражданская 3. Т. История зарубежной литературы XX ст. – М.: Госуд. педагог, изд-во, 1963. – 854 с.
10. Пушкин А. С. Избранные сочинения: – В 2-х томах. – Т. 1. – М.: “Худож. литература”. – 1978. – 750 с.
11. Маяковский В. В. Избранное. 1889-1930-М: “Просвещение”, 1970. – 466 с.
12. Див.: С веком наравне. Т.3.: Рассказы о картинах / Сост. И.С. Ненарокова: Предисл. М. В. Алпатова. – 2-е изд., испр. – М.: “Мол. гвардия”, 1990. – 352 с.
13. Гундорова Т. Духовний простір української ліроепічної прози // Січ. – 1998. – № 2. – С. 58-61.
14. Біблія, або Книга Письма Старого й Нового Заповіту, із мови давньоєврейської та грецької наново перекладена. – М.: Вид-во Московського Патріархата. – 1988. – 1523 с.
15. Українка Леся. Зібрання творів: У 2 Т. – К.:” Наукова думка”, 1979. – Т. 1.
16. Польская новелла XIX-XX веков: Перекл. с польск. / Сост., вступ, ст. М. Малькова ; Справки об авторах С.Соколова. – Л.: Худож. Лит., 1988. – 568 с.
17. Зарубіжна література / Упоряд.: Безкорвайний Г. Є., Шавурська Б. Б. – Тернопіль.: “Богдан”, 2002. – 832 с.
18. Тараненко О. Три метафоричні моделі слов’янської єдності // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 55-61.
19. Юркевич П. Д. Философские произведения / Под ред. Н. А. Чистяковой. – М.: “Правда”, 1990. – 669 с.
20. Тарас Шевченко. Кобзар. – К.: “Дніпро”, 1984. – 605 с.
21. Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К.: Либідь, 1991. – 40 с.
22. Ліна Костенко. Вибране. – К.: Вид-во худ. літератури “Дніпро”, 1989. – 551 с.